

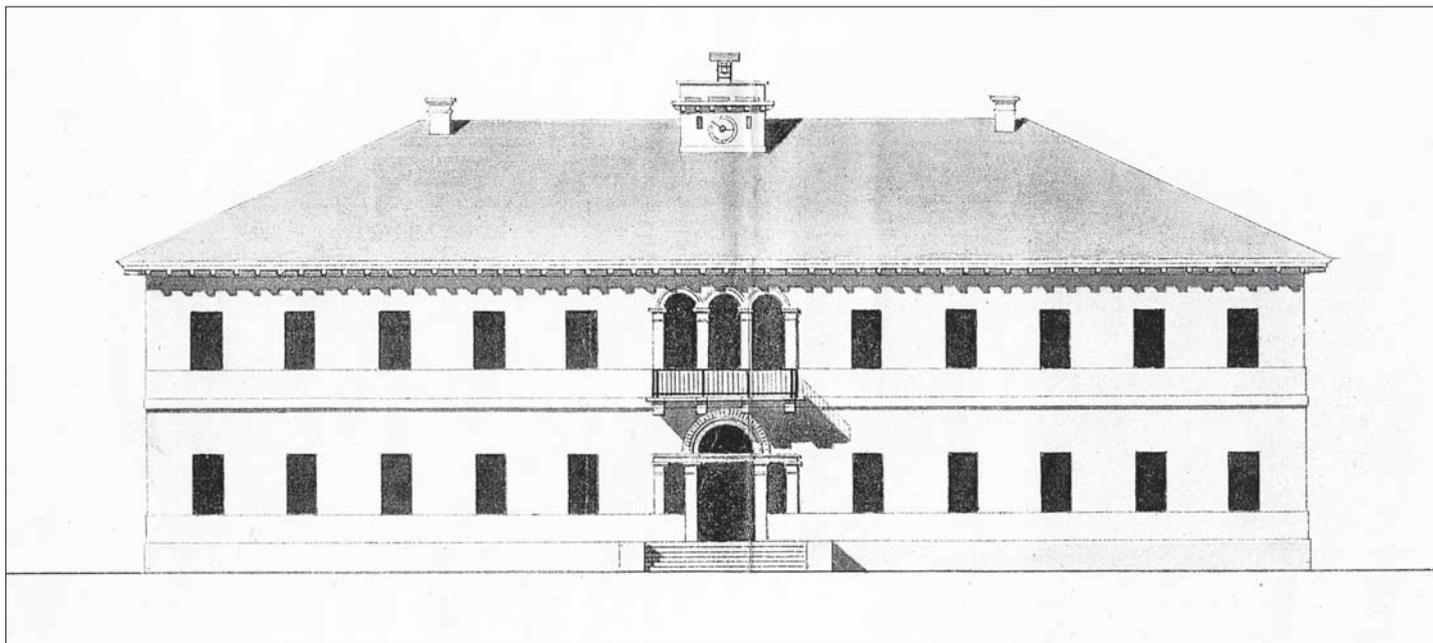
№ 06 (875)
Люты 2022 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

kazeta.by

bfk.by

Публікуем фрагменты праекта Слуцкай гімназіі архітэктара Караля Падчашынскага 1829 г. Арыгінал захоўваецца ў Нацыянальным архіве Літвы. Копію аўтар перадаў у Слуцкі краязнаўчы музей

Двухпавярховы артэфакт Слуцка

Гэтая тэма навяяна прачытаным мною артыкулам Алеся Белага «Літоўская Ламбардыя» ў часопісе «Наша гісторыя» (№ 9 за 2021 год), у якім аўтар згадаў «пра Слуцкі рэгіяналізм». Але пад гэтае вызначэнне не трапіла гімназія № 1, найстарэйшая з дзеючых школ Беларусі, мая родная школа. Крыўдна стала.

Прайшло ўжо больш за 30 гадоў, як я прапаноўваў, і на працягу гэтага тэрміну не аднойчы, амаль кожнаму новаму старшыні Слуцкага рай- або гарвыканкама ідэю стварэння ў старым будынку сярэдняй школы № 1, а потым Слуцкай гімназіі № 1, музея. Па-першае, арыгінальнага музея-гімназіі, аналогу якому няма нідзе ў Беларусі, у сваім, адмыслова пабудаваным для гэтай установы будынку першай паловы XIX стагоддзя архітэктарам Каралем Падчашынскім (больш такіх артэфактаў у нас няма). Па-другое, музей мог бы быць дзеючым: за права вучыцца ў інтэр'ерах XIX стагоддзя змагаліся б усе вучэбныя класы гімназіі, а можа, і іншыя навучальныя ўстановы Слуцка (вось для некаторых і прыклад «сацыялістычнага саборніцтва»). Па-трэцяе, такі музей мог бы быць ілюстрацыяй усяго адукацыйнага (і асветніцкага)

працэсу на землях нашай краіны, калі гэтым зацікавіцца Міністэрства адукацыі. На жаль, яно не зацікавілася, і нават не адказала на мой ліст як старшыні Беларускага фонду культуры (тое было прыкладна дзесяць гадоў таму).

А дарэмна. Той жа адукацыйны (асветніцкі) працэс, можна было б раскрыць на адных толькі выпускніках

старэйшай у Беларусі навучальнай установы (ёй ужо больш за 400 гадоў). Пашукайце, ці знойдзеце яшчэ такую калегіум-гімназію-школу, як слуцкая, з дзвярэй якой выйшла столькі вядомых у свеце асоб: грамадскіх дзеячаў, пісьменнікаў, навукоўцаў. На жаль, і вучням цяперашняй гімназіі вядомыя толькі

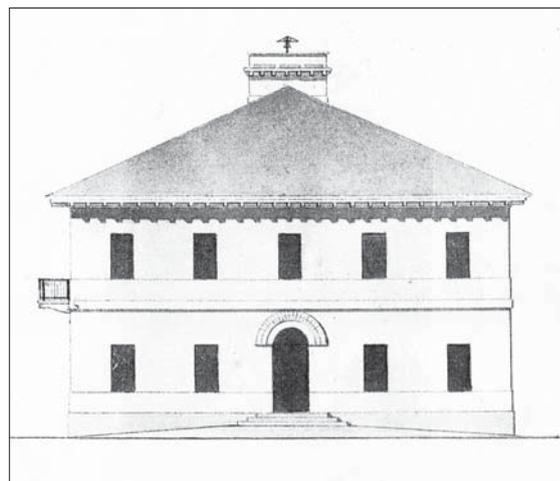
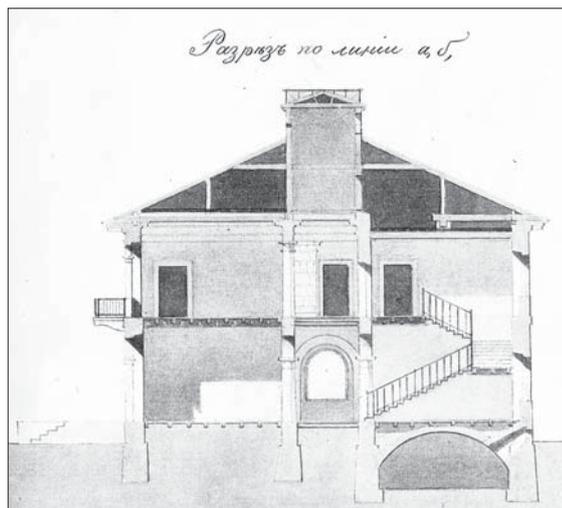
адзінкі, пра якіх змешчана інфармацыя на сайце ўстановы: пісьменнік Альгерд Абуховіч, астраном Вітольд Цэраскі, інжынер Сямён Косберг і некаторыя іншыя – тыя, каго могуць успомніць толькі настаўнікі.

На самой жа справе знакамітых слуцакоў вельмі шмат, яны раскіданыя па ўсім свеце. Пошукі іх у маю бытнасць вучнем Слуцкай школы № 1 можна

было б прыраўняць хіба што да дыверсіі. Нават пра тое, што наша школа – найстарэйшая ў Беларусі, ніхто ніколі не гаворыў, бо не было сігнала зверху.

Стварэнне такога музея-гімназіі дало б моцны штуршок да пошукаў сваіх знакамітых землякоў, адкрыла б новыя імёны выхаванцаў вучэльні ў розных краінах свету, прынесла б гонар установе, Слуцку, Беларусі за велізарны ўнёсак, які зрабілі навучэнцы ў асвету і культуры чалавечай цывілізацыі. Не менш!

Уладзімір ПІЛЕТ

На тым тыдні...

Ратуюцца спадчынай

✓ **1 лютага** ў Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь адкрылася выстава «**Палескі альбом**». На ёй прадстаўлены фотаздымкі князя Барыса Абаленскага (1892 – 1948) з прыватнай калекцыі краязнаўцы з Пінска Аляксандра Наварая. З 1921 г. і да канца жыцця Барыс Фёдаравіч разам з жонкай Марыяй і дачкой Таццянай жыву ў маёнтку Стары Двор, непадалёк вёскі Лапацін, што на поўдзень ад Пінска. На выставе змешчаны павялічаныя копіі фатаграфій 1924 – 1939 гг. з альбому, што належалі сям’і Абаленскіх. На здымках вёска Лапацін і яе жыхары – простыя вясцоўцы за штодзённай працай і заможныя арыстакраты пад час адпачынку. На фота прыгожыя палескія краявіды – рака Стыр пад час вясенніх і восеніскіх разліваў, царквы вёсак Дабраслаўка, Каўбы, Радчыцк, знакамітае мястэчка Гарадная ў свята Тройцы, Пінск.

Выстава працуе па 24 сакавіка.

✓ У Чэрвеньскім краязнаўчым музеі **1 лютага** адкрылася выстава «**Месца сумуе па страчаных дзеях сваіх**» сучаснага беларускага мастака Юрыя Крупянкова. Арганізаваная яна ў памяць аб знішчаных 80 гадоў таму вязнях Чэрвеньскага гета. У той дзень, 1 лютага 1942 г., прыкладна 1500 яўрэяў з Чэрвеня, Мінска і іншых беларускіх гарадоў былі расстраляныя.

Выстава працуе па 27 лютага.

✓ **2 лютага** ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі адбылася публічная лекцыя з цыкла «Крыніцы гістарычнай памяці». Дацэнт кафедры дапаможных гістарычных дысцыплін і метадыкі выкладання гісторыі Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя М. Танка, кандыдат гістарычных навук Іна Калечыц прадставіла тэму «**Графіці Полацкай Спаса-Праабражэнскай царквы**», падзяліўшыся з прысутнымі сваім каштоўным вопытам і цікавымі фактамі пра графіці самага старажытнага храма Беларусі. Відэазапіс лекцыі даступны па спасылцы <https://www.youtube.com/watch?v=Lgc71tqRjJ8>.

✓ **3 лютага** ў Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы пачаў працу выставачны праект «**Аўтограф**». Увазе наведвальнікаў прадстаўлены залаты фонд музея – рукапісы Янкі Купалы, яго сяброў і паплекнікаў. На сённяшні дзень тут зберагаецца каля 1000 аўтографу паэта: чарнавыя і белавыя рукапісы вершаў, лісты сябрам, подпісы на фатаграфіях, жартоўныя эпіграмы – сведчанні яскравага і шматграннага жыцця творцы. Рукапісную спадчыну паэта, расцярушаную ў гады Вялікай Айчыннай вайны, давлялося збіраць у многіх краінах свету: Расіі, Украіне, Грузіі, Польшчы, Германіі і іншых. Упершыню на выставе прадстаўлены і аўтографы з прыватных калекцый (Кандрата Крапівы, Пятруся Броўкі, Сяргея Грахоўскага, Максіма Танка, Пімена Панчанкі, Івана Мележа, Івана Навуменкі, Уладзіміра Караткевіча і многіх іншых). Працуе выстава да 14 сакавіка.

✓ Выстава «**Акім Шаўчэнка (1902 – 1980). Жывапіс**» адкрылася **4 лютага** ў Нацыянальным мастацкім музеі Рэспублікі Беларусь. Яна прысвечана 120-годдзю з дня нараджэння мастака. Імя выдатнага жывапісца Акіма Шаўчэнка стаіць у шэрагу з вядомымі беларускімі мастакамі XX стагоддзя. Яго творы ўваходзяць у залаты фонд беларускага сацрэалістычнага мастацтва. Выстава паказвае рэтраспектыву творчасці Акіма Шаўчэнка, пачынаючы са знакамітай кампазіцыі «Плытагоны» 1932 года. У экспазіцыі прадстаўлены партрэты сучаснікаў, пейзажы, сюжэтна-тэматычныя творы з калекцыі Нацыянальнага мастацкага музея, Добрушскага раённага краязнаўчага музея і Беларускага саюза мастакоў.

Акім Шаўчэнка.
«Плытагоны» (1932 г.)

Работа выставы працягнецца да 13 сакавіка.

Скарыстаная інфармацыя Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь, Чэрвеньскага краязнаўчага музея, Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі, Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы, Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь

Новыя ініцыятывы па ўшанаванні памяці пісьменнікаў-маладнякоўцаў

Трэцяга лютага ў межах рэспубліканскага праекта «На хвалі часу, у плыні жыцця» ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі адбыўся навукова-практычны семінар «Ураджэцы роднага краю». Яго арганізатарамі разам з НББ выступілі Беларускі дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва, Выдавецкі дом «Звязда» (газета «Літаратура і мастацтва»), Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры. Семінар быў прысвечаны ўшанаванню памяці пісьменнікаў-маладнякоўцаў на іх малой радзіме, што можна лічыць ўнёскам праекта ў развіццё літаратурнага краязнаўства.

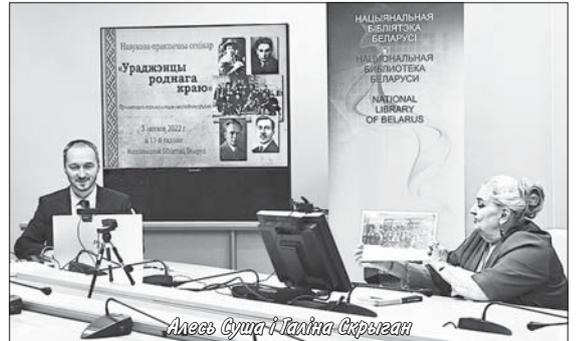
З прывітальнымі словамі да ўдзельнікаў звярнуўся намеснік генеральнага дырэктара бібліятэкі Аляксандр Суха. Здабыткамі праекта, далейшымі планами падзялілася загадчыца сектара аналітычнай інфармацыі па культуры і мастацтве НББ Таццяна Лаўрык. Яна прэзентавала новы віртуальны праект, прысвечаны 130-годдзю з дня нараджэння сябра літаб'яднання «Маладняк», пісьменніка і перакладчыка Аляся Гурло (1892 – 1938).

Аляксандр Гурло

Ганаровым госцем мерапрыемства стала Галіна Скрыган, дачка пісьменніка Яна Скрыгана. Яна падзялілася ўспамінамі пра бацьку, цытавала яго выказванні, што надало асабліва каштоўнасць выступленню. Расповед пра Яна Скрыгана прадэманстравалі Галіна Васілевіч і кіраўніца створанага на яго базе гісторыка-краязнаўчага музея «Бацькаўшчына» Ірына Тагіль. Ірына Іосіфаўна паведала пра шэраг ініцыятыў, што ладзяць у гонар пісьменніка яго землякі: «Музей у чамадане», памятник знак у выглядзе літары «С» на Алеі пісьменнікаў у Капылі.

Загачыў Літаратурнага музея Максіма Багдановіча Міхал Бараноўскі распавёў пра значную ролю, якую

Аляксандр Суха і Таццяна Скрыган

адыграў Змітрок Бядуля ў багдановічазнаўстве, і першых ініцыятываў па ўшанаванні памяці паэта. Карына Бадэльвіч, навуковы супрацоўнік Літаратурнага музея Пятруся Броўкі, пазнаёміла з рознымі акцыямі сучаснага фармату, якія ладзіць музей.

Найбольш дакладна пра сваіх землякоў прадставілі супрацоўнікі розных бібліятэк Беларусі. Ушанаваннем памяці Уладзіміра Дубоўкі актыўна займаецца Пастаўская дзіцячая бібліятэка, якая ладзіць яго імя. Велапрабегі, квэсты, літаратурна-музычныя спектаклі, інтэрактыўныя карты – гэта толькі невялікі пералік таго, што ладзіцца ў гонар земляка.

камунікацый Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа НАН Беларусі.

Цягам многіх гадоў у зале беларускай літаратуры НББ да юбілеяў пісьменнікаў-маладнякоўцаў ладзяцца кніжныя выставы, пра якія распавёў Дзмітрый Давідоўскі, вядучы бібліятэкар аддзела абслугоўвання спецыялізаванымі фондамі.

Пра творчасць жанчын – сябровак літаб'яднання «Маладняк» – і пра выданні анталогіі жаночай беларускай паэзіі слухачы даведліся з выступлення літаратуразнаўцы, кандыдата філалагічных навук Аксаны Данільчык.

Некаторыя ўдзельнікі семінара не змаглі прысутнічаць на ім, але даслалі інфарматыўныя відэаапісленні. Бібліятэкар аддзела маркетынгу Шклоўскай раённай бібліятэкі Таццяна Рэнтгоўч распавяла пра ініцыятывы, што ладзіць установа дзеля ўшанавання памяці Міхася Зарэцкага, параднінага са Шклоўшчынай, а Аксана Драчан, дырэктар Уздзенскай цэнтральнай раённай бібліятэкі імя П. Труса, распавяла пра ўнёсак сваіх землякоў і калег у справу ўшанавання памяці паэта.

Каштоўным стала паведамленне Яўгеніі Дзярчак, члена сям’і пісьменніка Міколы Нікановіча, якая падзялілася асабістымі ўспамінамі і фотаздымкамі, у тым ліку і фота з месца пахавання бацькоў пісьменніка, якое сёння паграбуе ўзвядзення помніка.

Семінар прайшоў плённа і вельмі душэўна, бо сабраліся людзі, не абыходзячы да роднай літаратуры, дзякуючы працы якіх спадчына пісьменнікаў-маладнякоўцаў захоўваецца для нашчадкаў і сучаснікаў. Відэазапіс семінара даступны на YouTube (<https://www.youtube.com/watch?v=ryLuEW3ByvA>).

Паводле інфармацыі Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі

Пра гэтыя ініцыятывы распавяла бібліятэкар Людміла Сяменас.

Супрацоўнікі Цімкавіцкай сельскай бібліятэкі і Літаратурнага музея Кузьмы Чорнага, што на Капыльшчыне, штогод арганізуюць мерапрыемствы да дня нараджэння свайго вядомага земляка. Каштоўным досведам і здабыткамі падзялілася загадчыца бібліятэкі Вольга Радкевіч, якая разам з загадчыцай Цімкавіцкага музея Людмілай Ніжэвіч падрыхтавала прэзентацыю.

Сайт мемарыяльнага кабінета Пятруся Глебкі, дзе сабраны каштоўныя рукапісы, відэаапісленні, успаміны пра пісьменніка яго дачкі, прадставіў Радзівон Колас, культуролаг аддзела маркетынговых

Рамантычныя краявіды страчанага краю ў гравюрах Напалеона Орды

Найвялікшай калекцыяй гравюр мастака ў нашай краіне валодае Нацыянальная бібліятэка Беларусі. Адных толькі літаграфій у яе фондах налічваецца 190 (189 выдаўчых і партрэт мастака). Гэта амаль поўныя выпускі некалькіх серыяў (1 – 2, 4 – 6), а таксама асобныя аркушы з іншых. Прадстаўлены амаль усе літаграфіі, на якіх былі адлюстраваны беларускія мясціны Гродзенскай, Віленскай, Віцебскай, Мінскай, Магілёўскай губерняў. Разам з дублетнымі літаграфіямі, агульні аб'ём калекцыі дасягае 313 аркушаў, якія захоўваюцца ў складзе 8-і папак або альбомаў, сабраных папярэднімі ўладальнікамі. Частка гравюр знаходзілася яшчэ ў даваенных фондах бібліятэкі, некаторыя былі атрыманы з абменных фондаў буйных бібліятэк былога СССР пас-

ля Другой сусветнай вайны для аднаўлення страчаных беларускіх збораў. Так, альбомны варыянт чацвёртай серыі бібліятэка атрымала ў 1980-х гг. з Дзяржаўнай публічнай бібліятэкі імя М.Я. Салтыкова-Шчадрына (цяпер – Расійская нацыянальная бібліятэка).

Гравюры Орды заўжды прыцягвалі ўвагу даследчыкаў, але цікавасць да яго спадчыны актывізавалася ў 2006 – 2007 гг. – напярэдадні і пад час святкавання 200-годдзя з дня нараджэння творцы. 2007 год быў нават аб'яўлены ЮНЕСКА годам Напалеона Орды. Урачыстасці з гэтай нагоды праходзілі ў Іванаве, Брэсце, Пінску і Мінску. Пачаліся працы па стварэнні ў Варацэвічах мемарыяльнага музейнага комплексу (завяршыліся ў 2016 г.). Былі выдадзены

шматлікія публікацыі, праведзены канферэнцыі, пленэры, выставы.

У 2006 г. з мэтай папулярызацыі ўласнай калекцыі Нацыянальная бібліятэка Беларусі супольна з выдавецтвам «Беларусь» выпусціла альбом, дзе была апублікавана значная колькасць гравюр Орды – 159 пейзажаў і літаграфіраваных партрэтаў самога мастака. Альбом стаў надзвычай запатрабаваным, таму ўжо ў 2008 г. быў перавыдадзены.

У 2007 г. бібліятэка падрыхтавала мультымедыйнае выданне «Спадчына Напалеона Орды», дзе прадстаўлены амаль усе гравюры, што меліся ў бібліятэцы – 187 літаграфій. Выданне было дапоўнена і іншымі каштоўнымі матэрыяламі. Так, адкрываецца дыск прадмо-

вай, кароткімі біяграфічнымі звесткамі пра Орду, бібліяграфічным спісам яго твораў, а таксама асноўнай літаратуры пра яго. На дыску прадстаўлены электронныя паўнатэкставыя копіі яго выдодых падручнікаў па музыцы і польскай мове. Як дадатак уключаны адсканаваныя версіі лістоў Орды да вядомых людзей яго часу, што сёння захоўваюцца ў Музеі імя Адама Міцкевіча ў Парыжы.

Новы альбом «Напалеон Орда», выдадзены выдавецтвам «Беларусь» напрыканцы 2020 г., раскрывае багацце графічных вобра-

заў мастака праз апублікаванне ўсіх яго літаграфій з фондаў Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі. У яго ўключаны ўсе 190 гравюр, што захоўваюцца ў бібліятэцы. Выявы пададзены ў алфавітным парадку, што дазваляе хутка знайсці патрэбную гравюру. Для зручнасці пошуку ў канцы выдання змешчаны паказальнік выяў па краінах у адпаведнасці з сучасным адміністрацыйна-тэрытарыяльным падзелам. Усе подпісы, у арыгінале пададзены на польскай і французскай мовах, перакладзены на беларускую, рускую і англійскую мовы.

Можна ўпоўнена сказаць, што вобразы роднага краю, зафіксаваныя Ордам паўтара стагоддзя таму, застаюцца адной з найбольш каштоўных візуальных крыніц па айтчыннай гісторыі. Знаёмства з імі будзе вельмі карысным для ўсіх, хто цікавіцца нашай мінуўшчынай.

Пагодле альбома «Напалеон Орда»

Пад дахам «Каляровай альтанкі»

Мастацкімі вырабамі кожны майстар «распавядае» пра свае захопленыя прыгажосць роднай зямлі, яе гісторыю. У карціны, сувеніры, аўтарскія лялькі і дэкаратыўныя пано ўкладваюцца добрыя ідэі і традыцыйныя веды; тут падаюцца сюжэты народных казак і паданняў, захоўваюцца далікатныя загадкавыя ўзоры, падглядажныя ў бабуль, на карцінах паўстаюць храмы і сядзібы. На такіх твораў багатая і Навагрудчына.

Мне расказалі пра Леаніду Ціхановіча, які вышывае паязкі і архітэктурныя, пра гаспадароў аграбасадзяў, якая ператварылася ў сапраўдны музей – сужэнцы Піразевы ствараюць незвычайныя рэчы. Аляксандр Валянцінавіч – каваль, Алена Міхайлаўна – нястомны «палляўнічы» на прыгажосць, якую спрабуе перадаваць у самых розных тэхніках: вышывае,

выпальвае на дрэве, збірае з розных матэрыялаў, нават кавалчкі бяросты ў яе выкладаюцца ў твары святых.

Узгадалі і пра Віктара Залціліна, які напісаў больш за 400 карцін, яго творы пабывалі на дзясятках выстаў у розных галерэях і гарадах. Антон Дзямідовіч, які там, дзе іншыя спакойна пройдучы, заўважаць прыродныя матэрыялы, з якіх атрымаюцца пано, вазы ці нават музычныя інструменты. Мне называлі яшчэ багата імёнаў.

І ўсіх гэтых людзей збірае «Каляровая альтанка» – клуб майстроў народнай творчасці пры Навагрудскім раённым цэнтры рамёстваў. У 2018 г. клубу прысвоена званне «Народны аматарскі калектыў» за поспехі ў развіцці аматарскай творчасці, папулярызацыю нацыянальных культурных традыцый, высокі мастацкі ўзровень і актыўную выставачную дзейнасць.

Кіраўнік клуба майстроў «Каляровай альтанка» Наталля Клімка ўзгадала, як гадоў дваццаць таму пачыналася праца па вяртанні Навагрудчыне славы зямлі майстроў. Калі паўстала пытанне аб стварэнні цэнтры рамёстваў, здавалася, што шмат часу ўпушчана, ужо не захавалася ганчарства, без справы стаялі ткацкія станкі, а моладзь не надта імкнулася пераймаць вопыт у сваіх бацькоў і дзядоў. «Мы ездзілі па вёсках, часам заходзілі ў першы дом, а там ужо людзі падказвалі, да каго варта завітаць. Знаёмліліся, збіралі экспанаты, вялі даследчую работу, каб вывучыць, што захавалася, і сабраць інфармацыю пра майстроў». Бабулькі распавядалі пра тое, адкуль пазычалі ўзоры для сваіх вышывак, як некаторыя з іх расшыфраваць. У 1930-х жанчыны наведвалі польскія курсы хатніх гаспадынь, дзе вучыліся шыць, вышываць, гатаваць, рабіць «мярэжку». Майстры нават дзяліліся рэцэптамі строў, і таму на Навагрудчыне пачала аднаўляцца шляхецкая нацыянальная кухня. Была сабраная і калекцыя народных вырабаў. Людзі дзяліліся сваімі ручнікамі, паяскамі, даставалі з куфраў старое адзенне...

Сёння да аб'яднання майстроў далучаюцца маладыя людзі, і ў складзе «Каляровай альтанкі» ўжо 28 чалавек. Яны актыўна ўдзельнічаюць у фестывалях, выставах і конкурсах. Разам адзначаюць святы, абмяркоўваюць ідэі і дзеліцца адно з адным творчымі сакрэтамі. У раёне адраджаюць ткацтва, пляццелле паяскоў, бандарства, саломаляццелле; майстры вышываюць, ствараюць кар-

Наталля Клімка працуе ў тэхніцы выбіванкі

ціны з лапикаў тканіны, вяжуць, вырабляюць аўтарскія лялькі, аднаўляюць нацыянальныя строі. А яшчэ на Навагрудчыне свая, асабліва тэхніка стварэння выцінанкі. Тут майстры арудуць не нажнічкі, а малатком – выбіваюць на паперы ажурную сетку, якая імгненна гардзіцца палатно. Таму і называюць гэтыя адметныя вырабы выбіванкамі. Трэба дадаць, што ў 2014 г. традыцыя выразанання паперы ў Навагрудскім раёне нададзены статус гісторыка-культурнай каштоўнасці Рэспублікі Беларусь як элемента нематэрыяльнай культурнай спадчыны. Адметным раўным сувенірам сталі і туплікі Свіцязянкі – як напамін пра апрацаванае Адамам Міцкевічам народнае паданне. Ёсць тут ідэя аднавіць і зоркі, што

рабілі да Калядаў, – з саломы і бліскучых фанцікаў.

Удзельнікі аб'яднання не толькі займаюцца ўласнай творчасцю, але і праводзяць майстар-класы для дзяцей і дарослых, экскурсіі. Да пандэміі з розных куткоў Беларусі прыязджалі аўтобусы чалавек пад 40, і тады каманда майстроў дружна пераклучалася на заняткі з гасцямі, дзе было не проста знаёмства з рамёствамі, а яшчэ і мясцовыя загадкі, прымаўкі, расповеды пра традыцыі, абрады, святы, гульні.

Так цэнтр рамёстваў працуе на перадачу генетычнай памяці, на вяртанне нацыянальных каштоўнасцяў, на захаванне спадчыны.

Алена ВАЙЦЯКОВІЧ

Напалеон Орда – захаваўнік памяці пра мінулае нашага краю

11 лютага споўнілася 215 гадоў з дня нараджэння Напалеона Орды, аднаго з найбольш адораных беларускіх твораў XIX ст. Ён – знакаміты мастак, кампазітар, піяніст, педагог і асветнік, яго талент высока цанілі сучаснікі. Але сапраўднае слава на радзіме прыйшла да яго толькі ў наш час.

Нарадзіўся Н. Орда ў маёнтку Варацэвічы, непадалёк старажытнага Янава на Піншчыне, і атрымаў імя ў гонар французскага імператара Напалеона Банапарта. Яго бацька Міхаіл Орда, маршалак Кобрынскага павета і інжынер-фартыфікатар, паходзіў з беларускага шляхецкага роду, які выводзіў свае пачаткі ад даўняга татарскага роду, што прыйшоў на беларускія землі ў часы вялікага князя літоўскага Вітаўта; ён памёр у 1809 г., калі Напалеон было толькі два гады. Выхаванне адзінага сына і чатырох дачок

цыі Орда падтрымаў паўстанне 1830 – 1831 гг. Ён стаў падручнікам паўстанцкай арміі, і за мужнасць у баях супраць расійскай рэгулярнай арміі атрымаў найвышэйшую ўзнагароду – Залаты крыж ордэна «Virtuti Militari». Пасля разгрому паўстання пад пагрозай смерці ці высылкі на катаргу ў Сібір Орда выехаў у Францыю.

Час эміграцыі стаў для яго перыядам актыўнага творчага і грамадскага жыцця. Орда займаўся музыкой і жывапісам. Стварыў нямала паланэзаў, рамансаў, песень, якія карысталіся вялікай папулярнасцю ў вітанскай французскай публіцы і з захапленнем успрымаліся на Радзіме. Яго, эмігранта з усходняй славянскай краіны, выбіраюць дырэктарам Італьянскай Оперы ў Парыжы. Орда трапіў у кола таленавітых твораў, пазнаёміўся і пасябраваў з Джакавіна Расіні, Джузэпэ Вэрдзі, Гектарам Берліэзам, Адамам Міцкевічам, Анарэ дэ Баль-

У Парыжы Н. Орда ўдзельнічаў у працы Гісторыка-літаратурнага таварыства і Камітэта польскай эміграцыі. Пазнаёміўся і плённа супрацоўнічаў з А. Міцкевічам, з якім яны заставаліся сябрамі да канца жыцця. Імкненне падтрымаць эмігрантаў з земляў колішняй Рэчы Паспалітай, а таксама прыцягнуць увагу еўрапейскай грамадскасці да падзеяў, што адбываліся на яго радзіме, вылілася ў шэраг ініцыятыў. Адною з іх была падрыхтоўка і выданне падручніка польскай мовы для французцаў – «Grammaire analytique et pratique de la langue polonaise a l'usage des français» («Аналітычная і практычная граматыка польскай мовы для выкарыстання з французскай мовы»), які значна паўплываў на цікаўнасць да гісторыі і культуры Рэчы Паспалітай і выдаваўся тройчы: у 1856 г. у Парыжы, у 1858 г. у Берліне і ў 1874 г. у Варшаве.

Найбольшую ж славу Орду прынесла выяўленчае мастацтва. Сваё майстэрства ён адпрацоўваў у студыі вядомага французскага майстра архітэктурнага пейзажа П'ера Жырара. Ад яго пераняў зольнасць дакладна адлюстроўваць творы архітэктуры і гарадскія пейзажы, пры гэтым з эмацыйна-рамантычным гучаннем. Пасля падарожжаў па Францыі, Англіі, Шатландыі, Ірландыі, Галандыі, Іспаніі, Партугаліі, Скандынавіі, Рэйнскай вобласці ў 1840 – 1844 гг. з'явіўся першы цыкл малюнкаў Орды, прысвечаны помнікам і краявідам гэтых краін.

Толькі ў 1856 г. Орда атрымаў амністыю як удзельнік паўстання 1830 – 1831 гг. Гэта дазволіла яму вярнуцца ў родныя Варацэвічы, пачынаць маці, сваякоў. Але наперадзе чакала і шмат выпрабаванняў. Для ўладаў ён заставаўся падазраенай асобай. Яму не вярнулі шляхецкія правы, і нават, калі ў 1859 г. памерла яго маці, радавы маёнтак у Варацэвічах забрала казна:

як былі паўстанец, ён не меў права валодаць спадчынай бацькоў. Пазней ён мог толькі арандаваць маёнткі на Палесці і Вальні. Тым не менш, Орда трымаўся роднай зямлі, паказаў прыклад паспяховага гаспадарання, і ў выніку сваіх рэформ на трэці павысіў даходнасць ад уласных маёнткаў. У той жа час ён шмат маляваў, супрацоўнічаў з варшаўскім часопісам «Kłosy», іграў дэбратычныя публічныя канцэрты, выдаваў музычныя творы.

Н. Орда падтрымаў ідэі паўстання 1863 г., хаця непасрэднага ўдзелу ў ім не прымаў. Напярэдадні паўстання ён жыў у Гародні, сустракаўся з многімі рэвалюцыйна настроенымі прадстаўнікамі мясцовай інтэлігенцыі. У 1866 г. яго арыштавалі, і ў 1867 г. ваенна-палявы суд прыгаварыў 60-гадовага шляхціца да высылкі ў аддаленыя губерні Расіі. Праўда, потым справа была перагледжана і прыгавор адменены. Яго выпусцілі з Кобрынскай турмы, але пазбавілі права арандаваць бацькоўскі маёнтак у Варацэвічах, дзе ён толькі пачаў наладжваць гаспадарку.

Жыццё навучыла Орду мужна сустракаць выклікі часу. Ён не склаў рукі, а зноў здолее знайсці сябе і правіць свой талент. Апошнія гады яго жыцця сталі асабліва плённымі. Гэтым разам свае сілы ён уклаў у маляванне, хаця і не меў прафесійнай мастацкай адукацыі. З ранняй ваьны да позняй восені нястомна вандраваў па родным краі і замалёўваў убачанае. Пазней пісаў у лісце да Ігната Дамейкі: «Пасля вяртання мне ў галаву прыйшла шчаслівая думка наведаць нашу правінцыю, так дарагую нашаму сэрцу, але так мала вядомаму нашым суайчыннікам. Вандруючы з алоўкам у руцэ, намалюваў рэшткі нашай мінуўшчыны і цывілізацыі».

Свае падарожжы і замалёўкі Н. Орда пачаў з родных яму беларускіх зямель. Аб'ехаў і абышоў сотні гарадоў і мястэчак, сядзіб і вёсак. Найбольш замалёвак было прысвечана Гарадзенскай губерні (144 малюнка), у склад якой уваходзіла і Заходняе Палессе з роднымі Варацэвічамі. Адна толькі Гародня, дзе Орда жыў пэўны час, адлюстравана на 34-х малюнках. 64 малюнка былі прысвечаны гарадам і мястэчкам Мінскай губерні, 50 – Віленскай, 35 – Віцебскай, 15 – Магілёўскай. Орда вандраваў па навакольных землях, што некалі

ўваходзілі ў склад Рэчы Паспалітай, а сёння – Украіны, Польшчы, Літвы, Латвіі, Расіі. На адных толькі землях Вальнскай і Кіеўскай губерняў, што суседнічалі з родным Палессем, ім было створана 177 малюнкаў. У 1878 г. мастак адзначаў, што за час падарожжаў пабываў у 9-й губернях, зрабіў 800 малюнкаў.

Найбольш прыцягальнымі для Орды былі не губернскія цэнтры Расійскай імперыі, і не найноўшыя архітэктурныя збудаванні, а гістарычныя краявіды, старыя замкі і палаты, сядзібы грамадскіх і культурных дзеячаў даўняй Рэчы Паспалітай. Мастак намагаўся вярнуць памяць пра даўнюю шляхецкую цывілізацыю, якая многімі ўспрымалася як «залатыя часы».

Такая цікавасць падаецца нам зусім не выпадковай. Відавочна імкненне Орды ўмацаваць культ мінуўшчыны з выразным нацыянальным гучаннем. Як сапраўднага рамантыка, яго прыцягвалі даўнія часы, калі яго край быў вольным і самастойна абіраў шлях свайго развіцця. У працах мастака паўстаюць старасвецкія куточки радзімы, што дыхаюць стагоддзямі гісторыі і нясуць памяць ранейшых пакаленняў. Выключную ролю ў малюнках Орды адыграе прыроднае атачэнне, што стварае лірычны настрой, сведчыць пра натуральнасць размяшчэння сядзіб і палацаў на роднай зямлі.

Пры гэтым дакументальна дакладнасць у яго малюнках спалучаецца з паэтычнай эмацыянальнасцю, што было ўласцівым для мастацтва рамантызму. Выяўленыя на малюнках Орды замкі і палаты, касцёлы і цэрквы, сядзібы і маёнткі, забудова гарадоў, мястэчкаў і вёсак, мера-рыяльныя мясціны і помнікі выглядаюць вельмі натуральна і стасавана з мастацтва паўплывалі на ўтварэнне свайго роду канону архітэктурнага пейзажа на нашых землях, стварылі новую традыцыю дакументальнага пейзажнага жывапісу.

Памёр Напалеон Орда 26 красавіка 1883 г. у Варшаве, куды паехаў з Пінска падлячыцца і парупіцца выданнем свайго знакамітага «Альбома». У адпаведнасці з тастаментам ён быў пахаваны 30 красавіка на роднай зямлі, у фамільным склепе касцёла ў Янаве (цяпер горад Іванава на Берасцейшчыне).

Алесь СУША

Янаў

выпала на долю маці – Юзафіны з вядомага шляхецкага роду Бутрымовічаў. Падтрымка сваякоў дазволіла юнаку атрымаць прыстойную хатнюю пачатковую адукацыю.

Пасля заканчэння славагай Свіслацкай гімназіі ў 1823 г. Орда паступіў у Віленскі ўніверсітэт (на фізіка-матэматычнае аддзяленне), які за два з паловай стагоддзі існавання стаў галоўным асветніцкім асяродкам ва Усходняй Еўропе. Аднак час для ўніверсітэта і яго студэнтаў быў неспрыяльным: ішоў пераслед таленавітых студэнтаў таварыства філаматаў і філарэтаў, выключалі студэнтаў, звальнялі выкладчыкаў... Орда патрапіў пад следства які сбра тайнага таварыства «Заране» (у якое ўступіў яшчэ студэнтам Свіслацкай гімназіі). Неўзабаве яго выключылі з універсітэта і нават 15 месяцаў трымалі ў віленскай турме.

Разам з іншымі прадстаўнікамі беларускай, літоўскай і польскай інтэліген-

закам, Стэндалем, Іванам Тургеневым і многімі іншымі. Асабліва блізкае стасункі захоўваў з выбітнымі кампазітарамі і музыкантамі Ферэнцам Лістам і Фрэдэрыкам Шапэнам. Разам з імі выступаў, удасканальваў здольнасці, абмяркоўваў свае паланэзы, вальсы, рамансы і інш. Знакамітыя сябры высока ацанілі яго здольнасці і прапанавалі Орду надрукаваць свае музычныя працы. У 1838 г. ён выдаў «Album dzieł kompozytorów polskich» («Альбом твораў польскіх кампазітараў»), у які ўключыў і свае творы.

Неўзабаве ён стварыў свой падручнік для навучання музыцы, які доўгі час лічыўся адным з найлепшых. У 1873 г. падручнік быў апублікаваны ў Варшаве пад назвай «Gramatyka muzyki czyli wykład rozbiorowy i praktyczny melody i harmonii» («Граматыка музыкі, або дэталёвая і практычная лекцыя па мелодыі і гармоніі»).

Свіслач

Выкананая місія мастака

Адной з задач Напалеона Орды было сабраць і захаваць памяць для нашчадкаў. Хаця б у выглядзе малюнкаў. Справа ў тым, што ў XIX ст., а асабліва – пасля задушэння паўстання 1863 г., царскія ўлады заўзята заняліся знішчэннем гістарычнага ландшафту «Паўночна-Заходняга краю», які ўсё яшчэ сведчыў пра культурную адметнасць гэтых зямель. Канфіскоўваліся ў казну і раздаваліся адстаўным расійскім чыноўнікам старасвецкія сядзібы і палацы, закрываліся дзясяткі манастыроў, касцёлы пераарыентаваліся на царквы, прыгожыя гатычныя, рэнесансныя і барочныя храмы рэканструяваліся па шаблонных праектах, руйнаваліся старадаўнія ратушы... У выніку край на вачах страчваў сваё аблічча.

Адкрыцця выступленні і паўстанні жыхароў краю жорстка падаўляліся ўладамі. «Непатрэбныя» ініцыятывы абмяжоўвалі недэмакратычныя законы і ўказы, любое слова нязгоды душыла цензура. І толькі мастацкая творчасць яшчэ мела нейкае права на існаванне.

У гэтай сувязі зразумелай становіцца роля напоўненых рамантызмам падарожных запісаў і нататак айчынных пісьменнікаў: «Вандроўкі па маіх былых ваколіцах» Уладзіслава Сыракомлі, «Падарожжа па Палессі і Беларускай краі» Паўла Шпілеўскага, «Вілія і яе берагі» Канстанціна Тышкевіча... У гэтым жа кантэксце трэба разглядаць творы такіх мастакоў, як Ян Казімір Вільчынскі, Міхал Кулеша і Напалеон Орда. З аднаго боку, яны ажыццяўлялі «акт мастацкай дакументацыі помнікаў гісторыі і архітэктуры», а з іншага – абуджалі рамантычныя і патрыятычныя пачуцці ў свайго народа.

І, трэба прызнаць, іх бачанне было прарочым. Сёння многія з намалёваных Ордам і яго аднадумцамі помнікаў ужо не існуюць. Аднак створаныя паўтара стагоддзі таму малюнкi настолькі дакладна і дэталёва перадаюць іх знешні выгляд, што менавіта імі карыстаюцца рэстаўратары і гісторыкі пры вывучэнні і рэканструкцыі гэтых помнікаў.

У апошнія гады жыцця Орда марыў зрабіць сваю мастацкую спадчыну вядомай і даступнай суайчыннікам. Створаныя ім сотні малюнкаў з прычын цензуры не маглі быць

Ружаны

выстаўлены на мясцовых ці замежных выставах. Яны захоўваліся, па сутнасці, як асабісты архіў мастака ў Пінску ў доме сястры Гартэнзіі Скірмунт, дзе і сам мастак часта жывіў паміж сваімі вандроўкамі.

Найлепшым выйцем з сітуацыі было выданне малюнкаў пры дапамозе найбольш дасканалай на той час, хаця і вельмі дарагой, тэхнікі каляровай літаграфіі (хромалітаграфіі). У ажыццяўленні гэтай задумкі Орда знайшоў падтрымку варшаўскага друкара Максімільяна Фаянса, які развіваў французскія традыцыі мастацтва літаграфіі. Майстра-гравёр Алаізіі Місеровіч павінен быў дакладна перанесці шматколерную выяву на каменную аснову. Было прынятае рашэнне выпускаць гравюры ў выглядзе серый (набораў), якія ўключалі некалькі дзясяткаў адбіткаў кожны. Першы такі камплект пабачыў свет у 1873 г. пад назвай «Альбом гістарычных краявідаў Польшчы» («Album widoków historycznych Polski»).

Орда дасылаў свае малюнкi з Пінска ў Варшаву, асабіста назіраў за ходам працаў па падрыхтоўцы камянёў, з якіх у далейшым рабіліся адбіткі. Ён клапаціўся і пра фінансавы бок выдання: першыя серыі гравюр выдаваліся за грошы мастака і яго аднадумцаў. Прыбытак ад продажу «Альбомаў» Орда аддаваў на дабрачынныя мэты.

Давялося прабівацца і праз цензуру. Здавалася б, ён не друкаваў антыдзяржаўныя тэксты, не выдаваў дзяржаўных таямніц, не выказваў залішне ліберальныя думкі, а проста публікаваў гравюры з выявамі дарагіх яго сэрцу мясцін. Аднак баязлівыя чыноўнікі і цензары думалі іначай. Так, у сакавіку 1880 г. начальнік Мінскага губернскага праўлення паведамляў, што «мешчанін Орда займаецца чарчэннем нейкіх планаў, па чутках нашых крэпасцей, якія перасылае за мяжу». Нягледзячы на такія беспаспартыўныя абвінавачванні, мастак, якому ўжо ішоў восьмы дзясятак, усе свае сілы аддаваў на выданне ўсё новых і новых выяў. Для чаго? Каб паказаць сваім жа землякам, нягледзячы на іх прыгнечаны стан у складзе «вялікай» імперыі, што яны маюць багатую культурную спадчыну, шматвекавую гісторыю і могуць ганарыцца сваім краем і народам.

І трэба прызнаць, што гэтыя сціплыя аркушы шчыльнай паперы з каляровымі вобразамі радзімы дапамаглі запаліць агеньчык патрыятызму ў многіх сэрцах беларусаў, літоўцаў, палякаў, украінцаў. Дапамагаюць і сёння...

Фактычна, праз свае графічныя творы Орда стварыў галерэю «месцаў памяці», святых для многіх яго суайчыннікаў. Для многіх стала адкрыццём, наколькі багаты наш край, якую даўною гісторыю ён мае,

колькі старажытных замкаў, палацаў, сядзіб, храмаў і іншых помнікаў захавалася на гэтай зямлі. Усё гэта напаяняла сэрцы землякоў мастака патрыятычнымі пачуццямі і гонарам за справы продкаў. Ці не ў гэтым бачыў сваю місію мастак? Ці не ў гэтым была сутнасць яго візуальнага паслання ў тыя часы, калі словамі сказаць дазвалялася не ўсё?

Яшчэ сучаснікі Орды адзначалі, што сваёй працай мастака-дакументаліста ён не толькі фіксуе каштоўныя сведчанні мінуўшчыны, але і стварае помнік сабе. Да яго звярталіся і пісалі з розных гарадоў і мястэчкаў Расійскай імперыі і замежжа. У Пінску, дзе жылі сваімі мастака і дзе ён адпачываў між сваімі вандроўкамі, захоўваўся і наклад ужо надрукаваных гравюр. Сюды скіроўваліся замовы і лісты з просьбай даслаць чарговую літаграфію.

За апошнія дзясцігоддзе жыцця – з 1873 па 1883 г. – паводле малюнкаў і аquareляў Орды выйшла восем серый «Альбомаў», у якіх сумарна налічвалася 260 літаграфій. Апошняя серыя – пасля смерці мастака: ён заканчваў яе падрыхтоўку напрыканцы жыцця, пераносячы цяжкі боль. Восем серый «Альбомаў...» сталі самым вялікім пейзажным выданнем XIX ст. і найбольш каштоўнай крыніцай вобразаў Беларусі і наваколляў таго часу.

Калекцыю яго малюнкаў (977 аркушаў) сваёй перадалі ў 1886 г. Нацыянальнаму музею ў Кракаве. Нават сёння яна застаецца адной з самых каштоўных калекцый гэтага музея. Арыгінальныя творы Н. Орды захоўваюцца таксама ў Нацыянальным музеі ў Варшаве (29 малюнкаў), у Бібліятэцы Асалінскіх ва Уроцлаве (2 малюнкi), у Нацыянальным музеі Літвы (3 працы). Ёсць звесткі пра наяўнасць асобных аркушаў у іншых, у тым ліку прыватных зборах.

Значна больш шырока распаўсюджанымі з'яўляюцца літаграфіі, хаця поўныя камплекты ўсёх васьмі серый сустракаюцца рэдка. У Беларусі літаграфіі Орды можна бачыць найперш у Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі, невялікімі зборамі таксама валодаюць Нацыянальны гістарычны і Нацыянальны мастацкі музеі, а таксама некаторыя іншыя ўстановы. Апрача ўласна «Альбомаў...» можна таксама сустрэць гравюры паводле малюнкаў Орды, што былі апублікаваны на старонках тагачасных ілюстраваных часопісаў «Tygodnik ilustrowany», «Tygodnik powszechny», «Kłosy» і інш.

Алесь СУША

Жамыслаў над ракой Таўя

Гарадзішча

Журналіст на Парнасе

Мясцовая інтэлігенцыя Беразіно – гэта заўсёды прыхільнікі літаратурнай гасцёўні нашай раённай бібліятэкі. Як знак сяброўства – сустрэчы з творца адоранымі землякамі. 2 лютага званым госцем бібліятэчнай гасцёўні «Літаратурны Алімп журналіста» стаў зямляк, супрацоўнік раённай газеты «Бярэзінская панарама» Аляксей Бычкоўскі.

Гадаванец Беразіно. Журналіст па прафесіі, пісьменнік па хобі. Інтэлігент, арыстакрат па духу. Здаецца, зусім абыякавы да пасады і званняў, багацця і вядомасці. За вонкавай стрыманасцю прытоена трапяткая душа летуценніка і романтика. Ён адшукаў у сваёй інтэлектуальнай скрын-

цы пяро, пакладзенае туды прыродай, і годна робіць гэтым інструментам сваю справу. Зямляк мае на творчым рахунку 7 кніжных разнажанравых выданняў: правінцыйныя казкі, «Фэйсбучны» раман, апавесці і апавяданні ў стылі фэнтэзі.

Сёлетні год А. Бычкоўскі адкрыў кнігай «Дзеці Сільмарыліёна», дзе прадстаўлены аднайменная апавесць і разнапланавыя фэнтэзійныя апавяданні. Гаспадыня літгасцёўні прадставіла творцае дасье госьця «Журналіст на Парнасе». Кранальным момантам сустрэчы было спавяданне аўтара перад аўдыторыяй. А. Бычкоўскі падзяліўся сакрэтамі твор-

чай кухні, вытокамі свайго захаплення фантастыкай, адчуваннямі аўтара, калі кніга завершана і пайшла вандраваць...

Удзельнікі сустрэчы з цікавасцю слухалі апавед пісьменніка пра новы твор «Вясёлыя хаўтуры», вытрыманы ў нетрадыцыйным для яго жанры трагікамедыі. У папулярным для журналістыкі стылі інтэрв'ю прайшоў кантакт-дыялог са званым госцем «Пытанне на засыпку». А напрыканцы шануюнаму земляку пажадалі, каб і надалей не ржавела пяро і не зачыняліся веснічкі, праз якія прыходзіць натхненне.

Тамара КРУТАЛЕВІЧ

З Палесся – у вялікую навуку

Сёлета 18 студзеня споўнілася 90 гадоў Таццяне Ляшчынскай – кандыдату педагагічных навук, дацэнта, прызнанаму ў Беларусі і замежжы спецыялісту ў галіне карэкцыйнай педагогікі, вядомаму педагогу па падрыхтоўцы кадраў для працы з людзьмі з асаблівасцямі псіхафізічнага развіцця.

Сустрэла яна юбілей на працоўным месцы (працуе на поўную стаўку!) – вядучым навуковым супрацоўнікам лабараторыі спецыяльнай адукацыі Нацыянальнага інстытута адукацыі. А перад гэтым было і выкладанне ў Мінскім дзяржаўным педагагічным інстытуце, і праца ў Міністэрстве адукацыі БССР.

Ведаў я пра Таццяну Лаўрэнцьеўну даўно, ад маці. Яны былі аднакласніцамі ў Брагінскай СШ № 1. А пазнаёміўся ў сярэдзіне 1990-х. Яна прапанавала падрыхтаваць для часопіса «Дэфекталогія» (галоўным рэдактарам якога была) шэраг артыкулаў па гісторыі і культуры гарадоў і мясцовасцяў Беларусі ў дапамогу настаўнікам і выхавальнікам спецыяльных школ. Я (тады – загадчык аддзела старадраўкі і рэдкіх выданняў Прэзідэнцкай бібліятэкі Рэспублікі Беларусь) пагадзіўся, бо гэта супадала і з профілем працы аддзела, і адпавядала майму захапленню краязнаўствам.

Таццяна Ляшчынская

Паколькі Т. Ляшчынская мая зямлячка, я таксама выпускнік Брагінскай СШ № 1 (1972 года), распавядаў пра тое, як простая дзяўчынка з Палесся вырасла ў асобу, вучонага, стала гонарам сваёй малой радзімы і вялікай Бацькаўшчыны.

Жыццёвы шлях Т. Ляшчынскай звязаны з Масквой і Мінскам. Але ў яе біяграфіі ёсць адзін невялікі беларускі горад – раённы цэнтр Брагін. Зрэшты, па старажытнасці ён роўны з Масквой. Заснаваны ў 1147 г. Брагін і Брагіншчына далі Беларусі і свету багата выбітных імёнаў. І Таццяна Лаўрэнцьеўна яскрава таму прыклад.

Т. Ляшчынская нарадзілася ў 1932 г. у сям'і настаўнікаў у в. Сіманавічы Лельчыцкага раёна. Пасля бацькі перабраліся ў в. Бераснёўка Брагінскага раёна, пазней працавалі ў школах вёсак Малажын і Кавака. У апошній пасля вызвалення Брагіна ад немцаў у 1943 г. і завяршыла пачатковую адукацыю Таццяна. А ў 1944 г. пайшла ў 5-ы клас Брагінскай (беларускай) СШ № 1. Прычым, кожны дзень праходзячы пешшу з Кавакі ў Брагін і назад да дзясці кіламетраў.

У яе і большасці аднакласнікаў было два прапушчаных з-за вайны гады, так што ў дзясятым класе – ім было па вясямнаццаць. Вікторыя Садчанка (Пісарэнка), якая сядзела з ёю за адной партай, дык увогуле партызаніла і, па словах Т. Ляшчынскай, вызначалася сярод аднакласнікаў «смеласцю, разважлівасцю і жыццёвай адаптаванасцю».

З успамінаў самой Таццяны Лаўрэнцьеўны: «У школе ніякіх фізічных ці хімічных прыбораў і абсталявання напачатку зусім не было. Не хапала падручнікаў і сшыткаў. Дырэктар школы Нікіцін ваяваў, меў ордэн Чырвонай Зоркі. Быў строгім, але выдатным настаўнікам (пазней, пасля сканчэння школы былыя вучні так і называлі сябе – «нікіцінцы»). Аляксандра Кірылаўна

Сямейная рэліквія-аб'яргэ – хустачка матулі

Кулініч выкладала нямецкую мову, рускую мову і літаратуру. Дарэчы, наколькі помніцца, яна была выпускніцай аднаго з дзяржаўных інстытутаў высакародных дзяччэ і выкладала ў Брагіне яшчэ да вайны. Мела багатую ды каштоўную асабістую бібліятэку, верагодна, самую вялікую прыватную ў Брагінскім раёне. С.Л. Лявіцкая, якая мела дыплом «маскоўскага фізітэха», выкладала матэматыку, логіку – Анна Аркадзеўна, з Ленінграда».

У Брагінскай школе традыцыйна моцным было выкладанне батанікі і біялогіі. Навучальны працэс базаваўся на практычным матэрыяле (мелася вялікая прышылёная батанічная дзялянка з цапліцамі). Тады, у 1940-я, батаніку і практычныя заняткі вяла настаўніца Аляксандра Якаўлеўна Джэжора.

З успамінаў маці я ведаю, што Т. Ляшчынская вучылася добра, заўсёды дапамагала і пры патрэбе даходліва тлумачыла і пераказвала аднакласнікам незразумелыя моманты.

Школу Т. Ляшчынская скончыла ў 1950 г. з залатым медалём і падала дакументы на журфак у Маскоўскі дзяржаўны ўніверсітэт. Сумоё прайшло добра, але яе не залічылі, бо «пражывала на акупаванай тэрыторыі». Пачала шукаць варыянт ВНУ з інтэрнатам – а да таго часу заставалася магчыма атрымаць яго ўжо толькі на матэматычным аддзяленні дэфекталагічнага факультэта Маскоўскага дзяржаўнага педагагічнага інстытута. Што і вызначыла канчатковы выбар.

З удзячнасцю Т. Ляшчынскай успамінае школьных настаўнікаў: узровень атрыманых некалі ў Брагіне ведаў дазваляў даволі спакойна пачувацца сярод студэнтаў-масквіноў. Адно што ў побыце і вучобе даваў сябе знаць беларускі акцэнт у гаворцы. Часам надараліся ў сувязі з гэтым розныя кур'ёзныя сітуацыі. Зрэшты, праз усё жыццё Таццяна Лаўрэнцьеўна пранесла любоў да роднай мовы. Ніколі не саромелася размаўляць на ёй, свабодна карысталася ў навуковай і педагагічнай дзейнасці.

Свой юбілей Т. Ляшчынская сустрэла, маючы працоўны стаж ужо больш за 71 год. Яна аўтар больш як 300 публікацый, вучэбных дапаможнікаў, метадычных матэрыялаў і распрацовак. Сярод яе шматлікіх узнагарод – тры знакі «Выдатнік адукацыі» (СССР, БССР і Рэспублікі Беларусь), медаль ГДР «Актыўны сацыялістычнай працы» (была ў біяграфіі і праца ў нямецкім Магдэбургу), ганаровыя граматы ды падзякі.

Таццяна Лаўрэнцьеўна кажа, што школьныя гады сталі краевугольным каменем у яе навуковай і працоўнай кар'еры. На маю думку, асновы жыццёвага поспеху яе і аднакласнікаў заклалі руплівасць, працаздольнасць, дапытлівасць розуму, уменне здзіўляцца, імкнучца знаходзіць прычыны самых складаных з'яваў, у неадрыўным адзінстве з месцам нараджэння, са сваімі каранямі, са школай на роднай мове, досведам бацькоў і вопытам мудрых настаўнікаў.

Валерыя ТЕРАСІМАЎ

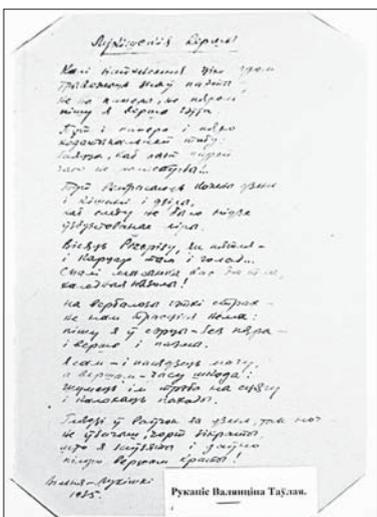

Выпускнікі Брагінскай Беларускай СШ №1 1950 г. сустрэліся праз 50 гадоў

Шляхі Валяціна Таўлая

Валяцін Таўлай – адметная постаць у беларускай літаратуры. Нарадзіўся ён 8 лютага 1914 года ў Баранавічах у сям’і чыгуначніка. Аб тым, што ён з’явіўся на свет не ў лепшы час, гаворыць ужо і сама дата нараджэння: 1914 год, пачатак Першай сусветнай вайны. Тысячы сем’яў з’ехалі ў бежанства, а вярнуўшыся, засталі толькі разбураныя сядзібы. Не абмінуў такі лёс і сям’я Таўлаяў. У 1920 годзе ў Зэльве памірае ад халеры маці, пакінуўшы сиротамі сыноў Валяціна і Шуру. Перачкаўшы зіму, пераязджаюць Таўлай на радзіму бацькі, Паўла Дзямянавіча, у вёску Рудаўку,

Рукпіс Валентіна Таўлая. 1925.

што на Слонімішчыне. Тут малых хлапчукоў выходвае бабуля – непісьменная высокая жанчына. Менавіта дзякуючы яе працавітасці і цярдлівасці выжылі яны ў той галадны час.

У 13-гадовым узросце В. Таўлай паступіў у Віленскую беларускую гімназію, дзе вызначыўся як здольны паэт і надзейны сябар. Разам са сваім земляком Анатолем Іверсам яны выдалі вучнёўскі часопіс «Золак». Тут ён хутка знаходзіць аднадумцаў, адразу ж уліваецца ў бурлівае грамадскае жыццё моладзі: уступае ў падпольную камсамольскую арганізацыю, удзельнічае ў дэманстрацыях, распаўсюджае ўлеткі, піша рэвалюцыйнага зместу вершы.

Вярнуўшыся ў Рудаўку, Валяцін працягвае падпольную работу, а ў 1929 годзе яго арыштоўваюць. 10 месяцаў цягнулася следства. Дзякуючы паспяховай абароне адваката, выйшаў на волю. Каб не апынуцца за кратамі зноў, у кастрычніку 1930 года ён нелегальна пераходзіць мяжу з Савецкай Беларуссю. Так пачынаецца новы, вельмі важны перыяд яго жыцця і творчасці.

Два гады знаходжання ў Мінску сталі для В. Таўлая

суцэльнай паласой малядога шчасця, кахання, бурлівай працы, вучобы. Сямнаццацігадовага юнака прынялі на сталую працу ў рэдакцыю газеты «Звязда». Ды не проста пасыльным, а баявым газетчыкам, які пісаў артыкулы, аналізаваў замежную прэсу, чытаў лекцыі аб Заходняй Беларусі! Асабліва шчаслівы В. Таўлай быў ад магчымасці сустрэцца з класікамі нашай літаратуры Янкам Купалам, Якубам Коласам і інш. Прыносіла радасць і вучоба ў Бездзаржуніверсітэце. Вялікай падзеяй у жыцці стаў дзень прыняцця ў члены Беларускай асацыяцыі пралетарскіх пісьменнікаў (БелАПП; 10 мая 1931 года).

У снежні 1932 года Таўлая, ужо як члена Камуністычнай партыі Заходняй Беларусі, накіроўваюць на падпольную работу ў Варшаву. Асноўным плёнам яго працы было выданне легальнай «Беларускай газеты» і згуртаванне вакол яе таленавітай моладзі. Па яго ініцыятыве адбыўся 1-ы з’езд пісьменнікаў Заходняй Беларусі. Але зноў нависла пагроза арышту. Кіраўніцтва падполля прымае рашэнне вярнуць В. Таўлая ў Мінск. Але пры пераходзе мяжу яго арыштоўваць.

Шмат было мар і планаў у В. Таўлая пасля вайны: аднаўленне гарадской друкарні ў Навагрудку, супрацоўніцтва ў арганізацыі музея народнага паэта Янкі Купалы, выхаванне даччы Таўлаяў.

Але турмы і галадоўкі падкасілі яго здароўе. Ён пакінуў гэты свет зусім малым, 33 гады.

Імя беларускага паэта на Слонімішчыне не забыта і сёння. Амаль ва ўсіх слоніміскіх пісьменнікаў ёсць творы, прысвечаныя земляку. Мікола Арочка ў 1969 годзе напісаў і выдаў асобнай кніжкай крытыка-літаратурны нарыс «Валяцін Таўлай». Скульптары Іван Міско і Леанід Богдан стварылі бюсты Таўлая. У Слоніме, у вёсках Жыровічы і Ганькі ёсць вуліцы імя славянага земляка.

Ушанавана памяць аб гэтым легендарным чалавеку і ў музеі беларускай кнігі Слонімскай раённай бібліятэкі імя Якуба Коласа. Тут аформлена пастаянная экспазіцыя, дзе прадстаўлены зборнікі вершаў паэта, літаратурная крытыка яго творчасці, матэрыялы з перыядыкі і фотаздымкі з сямейнага архіва В. Таўлая.

*Юлія ВАСІЛЕЎСКАЯ,
метадыст аддзела
бібліятэчнага маркетынгу
Слонімскай раённай бібліятэкі
імя Якуба Коласа*

«Пачуўшы гукі роднай мовы...»

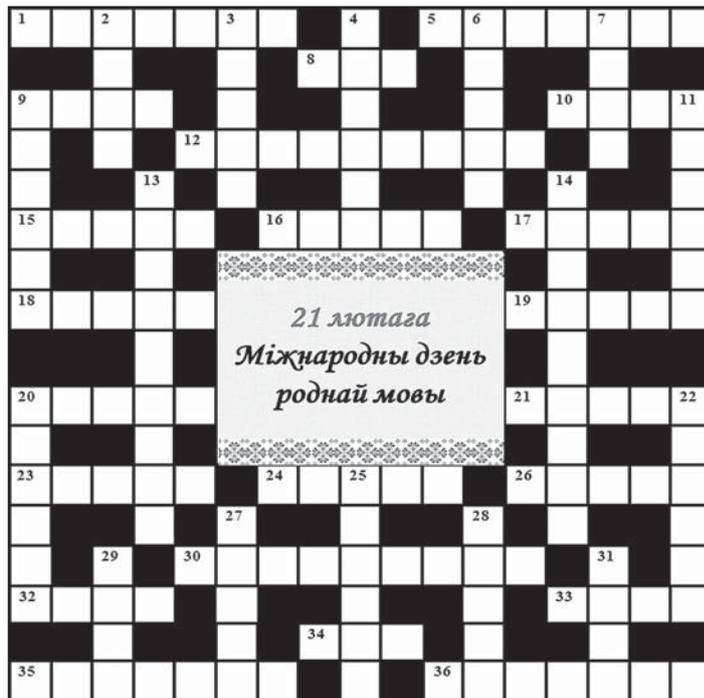
Уздойж

1. «Дык шануй, ..., сваю мову – // Гэта скарб наш на вечныя годы». З верша Алеся Гаруна «Ты, мой брат, каго завуць беларусам». 5. «Слова – ..., слова – чары, // Вобраз вечна юных вёсен». З верша Якуба Коласа «Слова». 8. У лінгвістыцы – форма дзеяслова, якая выражае адносіны дзеяння або стану да моманту гаворкі або да якога-небудзь іншага моманту. 9. Паэт і музыкант, выканаўца ўласных песень. 10. Зіма снежная – ... даждлівае (прыкм.). 12. ... у школе, што пасеў у полі (прыкм.). 15. Веды – ..., які паўсюды ходзіць за тым, хто ім валодае (кітайская прыкм.). 16. «Ад слова вырастаюць ..., // А ў сэрцы ступае любоў». З верша С. Грахоўскага «Словы». 17. Найбольш распаўсюджаная група моў Цэнтральнай і Паўднёвай Афрыкі. 18. Музыкальная п’еса. 19. Кароткі літаратурны твор алегарычнага зместу. 20. Паўторная здымка эпизоду ў фільме. 21. «... – нямы настайнік». Платон. 23. «Жыве ў вяках беларускае ... – // Народа душа і народа хвала». З верша А. Бачылы «Матчына мова». 24. Вялікая форма эпічнай літаратуры. 26. Забава, задавальненне. 30. Першая праца на беларускай мове С. Буднага – асветніка, прадаўжальніка справы Ф. Скарыны. 32. Прадукт творчай працы. 33. Адна ў чалавека родная ...,

адна ў яго і Радзіма (прыкм.). 34. «Ты наталяла смяглы // І выкрасала удар грамовы, // Каб сам сабою стаў народ, // Пачуўшы гукі роднай мовы». З верша Р. Барадуліна «Роднаму слову». 35. Класічныя творы літаратуры і мастацтва. 36. «Без песень свайго народа // Нямае нават і ...». З верша А. Грачанікава «Народ і песні».

Упоперак

2. Сімвал паэтычнай творчасці. 3. Буйны почырк старажытных рукапісаў, які вызначаўся прамым і вельмі акуратным напісаннем літар. 4. «Спяваюць на чужыя ... // Адзіныя ў свеце беларусы». З верша А. Балудзенкі «Мова вернецца». 6. «Кожны народ мае хаця б ... геніяльны твор, і гэты твор – мова». А. Разанаў. 7. «Любіце і шануйце, як святыню, роднае слова, з якім вас літасцівы Бог на ... пусціў». Ф. Скарына. 9. Судна, прызначанае для перацягвання несамаходных суднаў, плытоў. 11. ... – да мудрасці прыступка (прыкм.). 13. Свецкае імя беларускай асветніцы Ефрасінні Полацкай, якая стварыла першую на нашых землях школу. 14. Вельмі прыгожая жанчына (перан.); гэтым словам многія беларускія паэты называюць зіму. 20. Публічныя спрэчкі. 22. Атмасферная вільгаць, што выпадае на зямлю. 25. Буйны дзённы матылёк.

27. Частка тэксту, або асобныя словы, надрукаваныя ў адну лінію. 28. «І заглача ..., і застогне ..., // Загалосіць зіма белавакая». З верша Змітрака Бядулі «Зімовая казка». 29. «... мая,

народу скарб нятленны, // ... мая, ўваскросні і жыві!». З верша Л. Геніюша «Мова мая». 31. Лоб (саст., паэт.).

Склаў Леона ЦЕЛЕШ

ЛЮТЫ

17 – Ельскі Канстанцін Міхайлавіч (1837, Чэрвеньскі р-н – 1896), вучоны-біёлаг, географ, падарожнік – 185 гадоў з дня нараджэння.

18 – Браценнікаў Мікалай Данілавіч (1922, Магілёў – 2001), скрыпач, педагог, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі – 100 гадоў з дня нараджэння.

18 – Савіцкі Міхаіл Андрэвіч (1922, Талачынскі р-н – 2010), жывапісец, народны мастак Беларусі і СССР, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі, акадэмік НАН Беларусі, Акадэміі мастацтваў СССР і Расійскай Акадэміі мастацтваў, Герой Беларусі (2006), лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР (1973), Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1970, 1980, 1996), дзяржаўны дзеяч Беларусі – 100 гадоў з дня нараджэння.

19 – Падбярэскі (Друшкі-Падбярэскі) Рамуальд Андрэвіч (1812, Вільня – 1856), выдавец, літаратуразнаўца, публіцыст, фалькларыст – 210 гадоў з дня нараджэння.

19 – Шутаў Альфрэд Пятровіч (1932, Чэрвеньскі р-н – 2005), дзеяч самадзейнага мастацтва, заслужаны дзеяч культуры Беларусі – 90 гадоў з дня нараджэння.

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 5

Уздвоўж: 1. Блінік. 4. Вавёрка. 10. Люты. 11. Зіма. 12. Стрэчанне. 14. Корм. 15. Пудзіна. 16. Макара. 19. Ёмка. 20. Рвач. 21. Сіло. 22. Збан. 25. Агата. 26. Рэсурс. 29. Філе. 32. Прадвесне. 33. Снег. 34. Фірн. 36. Аметыст. 37. Прасцяг.

Упоперак: 2. Лёт. 3. Наступ. 5. Вясна. 6. Кліч. 7. Аладкі. 8. Бычкі. 9. Натура. 13. «Грамніца». 16. Маразы. 17. Красавік. 18. Дарота. 23. Калёсы. 24. Певень. 27. Сівер. 28. Сініца. 30. Бровы. 31. Сейм. 35. Імя.

Дакрануцца да гісторыі

Падзеі мінулага сыходзяць усё далей, і пачуццям пра іх з першых вуснаў ужо практычна немагчыма. Таму так каштоўнае кожнае слова, кожная дэталю, кожная згадка, бо памяць жыве ва ўспамінах. І роля бібліятэкі застаецца нязменнай – збіраць, сістэматызаваць і распаўсюджаць факты краязнаўчага характару.

Сёлетні год у бібліятэках раёна адкрыў дзень інфармацыі «Дакрануцца да гісторыі нашай Радзімы», арганізаваны супрацоўнікамі Ашмянскай раённай бібліятэкі. Цягам дня чытачы знаёміліся з літаратурай, прадстаўленай на кніжна-ілюстраваных выставах.

Выстава «Веліч Беларусі – у памяці народа» прапанавала чытачам пазнаёміцца з падзеямі гісторыі нашай краіны. Успомніць, а можа, і даведацца пра новае, пра вядо-

мых асоб, якія праславілі нашу зямлю, можна дзякуючы выставе «Славутыя сыны зямлі беларускай». Асабліваці нашага ж краю сабраныя і прадстаўлены на выставе «Ашмяншчына – мой родны край». «Гістарычныя мінулае Беларусі ў мастацкіх творах» – гэта выкладка мастацкай літаратуры, дзе

размясціліся кнігі, у якіх аўтары згадваюць гістарычныя падзеі, памятныя месцы Беларусі.

Таксама ў гэты дзень гасцямі бібліятэкі сталі вучні гарадской СШ № 2. Для іх правялі краязнаўчую гадзіну «Гістарычны шлях і лёс Ашмяншчыны», пад час якой школьнікам расказалі пра падзеі розных гадоў, што так ці інакш закранулі наш край.

Кацярына ЧАЙКОўСКАЯ,
г. Ашмяны

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

РАЗМАЛЁўКА ПА ШКЛЕ (за канцэпцыяй артыкула). На прававугольных кавалках шкла малявалі абразкі, дэкаратыўныя кампазіцыі арнаментальнага і сюжэтнага характару. Асноўная тэматыка – заармаваныя матэрыялы (жывёлы і птушкі ў кветкавых гірляндах), раслінныя кампазіцыі (кветкі, букеты, вазоны), пейзажы, казачныя сюжэты і іншыя, выкананыя сакавітымі лакальнымі колерамі, часта з чорнай абводкай па контуры на белым, чорным, сінім фоне. Падмалюнікі, выкананыя празрыстымі лакамі, падкладвалі фолгу, што надавала ім своеасаблівую зіхатлівасць. Вялікія раслін, жывёл, птушак, людзей плоскасныя, дакладная контурная форма часта знікае, абрысы мудрагелістыя. Агульныя мастацкія асаблівасці ў асобных цэнтрах размаляўкі па шкле набывалі адметную стылістычную накіраванасць. У в. Крамно Драгічынскага раёна майстры спачатку наводзілі абрысы чорнай тушшу і запаўнялі іх яркімі фарбамі лакальных колераў. Букеты з дробных вастрылістых кветчак на ярка-блакітным фоне глядзяцца як аплікацыя (В. Юрашэвіч). У в. Агова Іванаўскага раёна букеты скампанаваны свабодна, без папараднага контуру і захавання сіметрыі, кветкі раўнамерна запаўняюць усю плошчу. Буйныя разрадзаныя кветкавыя матэрыялы на непразрыстым белым фоне ўласцівы

работам А. Макоўчык з в. Совіна Бярозаўскага раёна. У в. Здзітава таго ж раёна густыя пышныя букеты з дробных кветак утвараюць страгаты насычаныя малонак. Сакавітая і яркая размаляўка з тонкай светлаценявой прапрацоўкай буйных кветак і раслін (півоніяў, ружаў, вярбіны, рамонаў) на чорным фоне характэрна для Маларыцкага раёна, сюжэты з птушкамі (павы, галубы), у якіх адчуваецца ўплыў вышэйшай (в. Леніна), ці раслінныя кампазіцыі прыглушанай каларыстыкі, карычневатых адценняў (в. Кольна) – для Жыткавіцкага раёна. Асабліва пашырана была размаляўка па шкле ў 1940–

Размаляўка з вёскі Крамно Драгічынскага раёна (1960-я гг.)

1950-я гг., калі інтэнсіўная адбудова пасляваеннай вёскі патрабавала танных сродкаў аздаблення.

Узоры размаляўкі па шкле ствараюць актыўныя колеравыя плямы, якія ўносяць у традыцыйны інтэр'ер народнага жылля гучны мажорны пачатак, пераклікаюцца з размаляўкай на куфрах, пабеленых сценках печуў, тканымі і вышыванымі вырабамі. Сувеніры, рэчы хатняга ўжытку, мэбля, аздабленыя па матывах размаляўкі па шкле, вырабляюцца на Брэсцкай фабрыцы сувеніраў, Пінскай фабрыцы мастацкіх вырабаў, майстрамі-надомнікамі.

«РАЗМОВА ПАЛЯКА З ЛІТВІНАМ» – адзін з першых друкаваных свеціх твораў, выдадзеных Беларусі (надрукаваны ў 1564 г. у Брэсце пад назвай «Размова паляка з літвінам пра тое, што ёсць права,вольнасць, або свабода, і пра ўнію кароны Польскай з княствам Літоўскім»). Аўтар невядомы. Некаторыя даследчыкі лічаць аўтарам палітычнага твора віленскага вайта Аўгустына Ратундуса (1520 – 1582), а іншыя, што трактат з'яўляецца плёнам калектыўнай творчасці. Складаны працэс узаемазбліжэння Польшчы і Вялікага Княства Літоўскага знайшоў адлюстраванне ў шматлікіх творах XVI ст. Найбольшы розгалас выклікаў трактат Станіслава Ажахоўскага «Quincunx, гэта значыць узор Кароны Польскай» (Кракаў, 1564). Як палемічны адказ на гэты трактат у брэсцкай друкарні выйшла кніга «Размова паляка з літвінам». Твор пабудаваны ў форме дыялогу і структурна падзяляецца на дзве часткі, паміж якімі змешчаны

верш «Да Палякаў і Літвы», напісаны палітычным дзеячам і філосафам Андрэем Валянам (1530 – 1610). Гэта літаратурны дебют А. Валяна, адзіны вядомы нам польскамоўны паэтычны твор пісьменніка (ён пісаў на лацінскай мове) і першы палітычны верш у гісторыі беларускай літаратуры.

Аналітыка-публіцыстычны трактат быў напісаны напярэдадні сейма 1564 г., дзе павінна было чарговае разглядацца пытанне аб уніі Вялікага Княства Літоўскага з Польшчай. У спрэчцы са сваім палітычным апанентам Палакам Літвін пераканаўча перамагав, пасляхова бароніць уласную грамадзянскую годнасць і суверэннасць княства: «Мы хочам разам з вамі быць, хочам вольнасці, якую з ласкі Божай даўно маем, уживаць, але сваёй дзяржавы паспалітай, здаўна ўтворанай і ўпарадкаванай, да вашай далучаючы, страціць не хочам...».

Твор вызначаецца патрыятычнасцю і выкрывае захопніцкія планы польскіх феодалаў у адносінах да Вялікага Княства Літоўскага. Крытыкуюцца погляды рэакцыйных польскіх шляхецкіх ідэолагаў на чалавечую асобу, дзяржаву і грамадства. Аўтар выступае супраць «шляхецкай распушты», гвалту, самавольства феодалаў, абараняе гуманістычныя ідэалы: свабоду, роўнасць людзей перад законам, імкненне да агульнай карысці. Падкрэсліваюцца гістарычныя здабыткі беларусаў і ўкраінцаў, даюцца цікавыя звесткі з гісторыі і культуры Вялікага Княства Літоўскага. Твор як гістарычная крыніца быў перавыдадзены ў Кракаве ў 1890 г. і цяпер вывучаецца польскімі і беларускімі гісторыкамі.